

УДК 378.15.31-056.45-057.87:78

НАТАЛІЯ ВАСИЛЬЄВА

Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

ВИХОВАННЯ МУЗИЧНО-АКАДЕМІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ: СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ

У статті розкривається зміст та характеристика понять «здібності», «обдарованість», «обдарований студент», «творчість», «музична творчість», «музично-академічна творчість».

***Ключові слова:** здібності, обдарованість, обдарований студент, творчість, музична творчість, музично-академічна творчість.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку української освіти головною метою є формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості, її творчих здібностей та обдарувань. Особливої гостроти це питання набуває серед студентів педагогічних вишів, які завтра будуть розвивати та виховувати наших дітей. З метою підвищення якості підготовки майбутніх педагогів та формування у них необхідних знань та навичок щодо роботи із обдарованими дітьми необхідно у педагогічних навчальних закладах акцентувати увагу викладачів на вихованні творчості обдарованих студентів.

Аналіз опрацьованої літератури свідчить про те, що проблема формування та розвитку особистості досліджувалась багатьма науковцями. Проте переважна більшість досліджень присвячена роботі з обдарованими дітьми. Питання організації творчої роботи з обдарованими студентами на сьогоднішній день залишається відкритим та потребує подальшого вивчення й систематизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення творчого потенціалу особистості не нова. Упродовж тривалого часу нею займалися вчені різних наукових сфер – філософії, психології, педагогіки. У філософському аспекті цей феномен досліджується такими науковцями, як О. Клепиков, І. Кучерявий, П. Кравчук, І. Маноха, Л. Москвичова. У психолого-педагогічній галузі творчий потенціал майбутнього вчителя вивчають О. Виговська, В. Доній, І. Єрмаков, Н. Кічук, Г. Несен, О. Сисоєва, О. Сущенко, М. Гриньова, В. Моргун, С. Олійник, Т. Кенгерлинська, Л. Хомич, О. Отич, Л. Ніколаєнко, С. Барановська [8].

Питання обдарованості особистості часто постає перед психологами сучасності. Так, Д. Богдаєнська, досліджуючи проблему обдарованості, стверджує, що остання передбачає захопленість самим предметом, діяльністю, «прихильність до справи». У цьому випадку діяльність не зупиняється навіть тоді, коли виконано початкове завдання, реалізована первинна мета. Те, що людина виконує із задоволенням, вона постійно вдосконалює, реалізуючи всі нові задуми, народжені у процесі роботи, тобто проявляє пізнавальну самодіяльність. У результаті новий продукт її діяльності значно перевищує початковий задум. У цьому випадку говорять про «розвиток діяльності», який, в

свою чергу, призводить до отримання творчого продукту. Таким чином, поняття «творча обдарованість» та «обдарованість» розглядаються Д. Богоявленською як синоніми, а розвиток діяльності за власною ініціативою (пізнавальна самодіяльність) – як реалізація позиції суб'єкта діяльності. Дослідниця є також автором психодіагностичного методу «Креативне поле». Сутність цього методу полягає в тому, що він забезпечує виокремлення «у чистому вигляді» здатності до розвитку діяльності за власною ініціативою. Для реалізації методу «Креативне поле» необхідно дотримуватися відповідних принципів. Наявність принципу «Креативне поле» дозволяє систематично спостерігати за таким феноменом, як обдарованість. Отже, відповідно до всіх авторських вимог, повна процедура експерименту проводиться лише індивідуально, використовуючи мінімум 5 серій, що займає від 20 до 40 хвилин. Це дозволяє створити умови для оволодіння діяльністю, що пропонується в експерименті [2].

Таким чином, описаний метод Д. Богоявленської «Креативне поле» є цікавою авторською розробкою, яка дозволяє виявити та систематично спостерігати за проявом обдарованості у досліджуваних. Проте цей метод для ефективності його проведення вимагає від дослідника копійки праці та великих часових затрат (індивідуальна робота, 5 серій по 20-40 хвилин кожна), що не кожен науковець може собі дозволити. Проведення експерименту з використанням методу «Креативне поле» значно зменшить кількість піддослідних та затримає у часі процес дослідження.

Загальновідомим є той факт, що педагоги з метою всебічного розгляду проблем та явищ, а також для досягнення більш ефективних результатів у своїй діяльності часто використовують інформацію з інших наук. Так, науковець Т. Петренко провела дослідження з теми «Взаємодія музичної педагогіки із досягненнями суміжних наук». У своїй роботі вона проаналізувала використання деяких сучасних теорій психології та психотерапії у практичній діяльності музиканта-виконавця. Дослідниця навела також факти з історії, коли відомі музиканти користувалися нестандартними способами для розвитку власних музичних здібностей [10, с. 92-93].

Музиканти, які займаються вдосконаленням музичної майстерності, давно помітили позитивні результати у своїй діяльності після використання техніки розумової роботи (тобто виконання твору без музичного інструменту). Ф. Ліст у свій час говорив: «Техніка піаніста у голові, а не у пальцях». Пригадаємо також секрет Паганіні – прискорену, максимально сконцентровану роботу над майстерним володінням інструментом. Проте ніхто ніколи не чув, щоб Паганіні тренувався. Тепер, через багато років, ми можемо припустити, що Паганіні грав на скрипці подумки. Подібну техніку розучування музичного твору використовували такі видатні виконавці, як А. Рубінштейн, Г. Брюлов, Ф. Бузоні, В. Сазонов та інші. В. Гізекінг так і говорив, що секрет великого репертуару та високої якості техніки полягає у використанні методу мисленневих занять [10, с. 93].

Розглянемо також ще одну теорію – ейдетичу, яка торкається розвитку пам'яті та уваги. Термін з'явився у кінці минулого століття. Німецькі вчені Енш та Урбачич встановили, що всю інформацію діти спочатку сприймають в уяві, а лише потім засвоюють та відтворюють. Цей феномен вчені назвали «ейдетизмом», вивчаючи можливості та особливості образної пам'яті. Спеціалісти-ейдети стверджують: для того, щоб запам'ятати невідому інформацію, необхідно її оживити, придумавши цікаву історію (тобто використати образну пам'ять).

Головна ідея ейдетики в тому, що в результаті ознайомлення з даною методикою людина оволодіває своєю уявою. За пригадування відповідає права півкуля мозку, де під контролем знаходяться також фантазія, уява, творчість та здоров'я. Тому в людини, яка володіє секретами ейдетики, обов'язково зростає творчий потенціал [10, с.96-97].

Таким чином, узагальнюючи викладений матеріал щодо взаємодії музичної педагогіки з досягненнями суміжних наук (за Т.Петренко), зробимо певні висновки:

1. З метою розвитку музичних здібностей у дорослих та дітей різного рівня підготовки можна рекомендувати педагогам-виконавцям активно впроваджувати у свою щоденну практику техніку розумової роботи. У якості підготовки до використання даної техніки необхідно освоїти метод проспівування – промовляння всіх музичних голосів, який проходить у два етапи. Цей метод сприяє розвитку внутрішнього слуху, професійного мислення, а також виконавської пам'яті вихованців.

2. Для розвитку образної пам'яті та властивостей уваги можна також використовувати ідеї та принципи ейдетики, що, в свою чергу, також сприяє розвитку музичних здібностей та покращує якість навчального процесу.

3. Незважаючи на всі позитивні сторони методик та теорій, які ми розглядали, слід також звернути увагу на деякі особливості їхнього використання. Це:

- індивідуальна робота з кожним вихованцем;
- систематична організація занять відповідним чином;
- наявність досвіду використання даних методик та теорій у викладача;
- готовність викладача та учня працювати за новими формами організації навчання;
- відсутність швидкого результату роботи.

4. Перш ніж розпочинати заняття за технікою розумової роботи та застосовувати ідеї та принципи ейдетики, доцільно порівняти свої можливості з особливостями їх використання, які ми розглянули раніше.

Як видно з раніше викладеного матеріалу, проблема вивчення творчості та музичних здібностей особистості є предметом обговорення багатьох сучасних науковців: як педагогів, так і психологів. Свідченням цього є чисельні дослідження проведені з даної теми. Актуальною, на наш погляд, є також проблема виховання музично-академічної творчості обдарованих студентів педагогічних університетів. Проте це питання залишається недослідженим. З метою вивчення даного питання та систематизації накопиченої інформації вважаємо необхідним спочатку розглянути основні поняття та особливості їх трактування з проблеми виховання музично-академічної творчості обдарованих студентів педагогічних університетів.

Мета статті: розкрити сутність основних понять проблеми виховання музично-академічної творчості обдарованих студентів педагогічних університетів: «здібності», «обдарованість», «обдарований студент», «творчість», «музична творчість» та «музично-академічна творчість».

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання виховання музично-академічної творчості обдарованих студентів має ряд понять, які протягом певного часу характеризували та вивчали різні науковці. В основі нашого

дослідження покладені такі основні поняття, як «здібності», «обдарованість», «обдарований студент», «творчість», «музична творчість» та «музично-академічна творчість».

Аналіз відповідної літератури дає нам змогу стверджувати, що існує кілька варіантів трактування поняття «здібності». Відповідно до найбільш загального, «класичного» визначення, що його запропонував Б. Теплов, здібності – це «індивідуально-психологічні особливості, які визначають успішність виконання діяльності, що не зводяться до знань, умінь та навичок, але обумовлюють легкість і швидкість навчання новим способам та прийомам діяльності» [11, с. 368]. Доцент Астраханської державної консерваторії О. Лучініна здібностями вважає індивідуальну особливість певної людини, що дозволяє їй успішно виконати поставлене завдання [7, с. 25-26]. М. Варій визначає здібності як поєднання сприятливих індивідуальних особливостей та властивостей психіки, які проявляються у швидкості, результативності та якості виконання певної діяльності за мінімальних силових, часових та енергетичних затрат [4]. Таким чином, переважна більшість науковців за основу бере визначення «здібностей» за Б. Тепловим. Проте у нашому дослідженні поняття «здібності» буде поєднувати в собі думки як Б. Теплова, так і М. Варій. Отже, за нашим трактуванням, здібності – це індивідуально-психологічні особливості, які не зводяться до знань, умінь і навичок та проявляються у швидкості, результативності та якості виконання певної діяльності за мінімальних силових, часових та енергетичних затрат.

Поняття «обдарованість» також не має єдиного визначення. Так, О. Антонова обдарованість розглядає як вищий рівень розвитку здібностей, який супроводжується високими досягненнями у певній галузі діяльності; як системна якість психіки особистості, яка здатна розвиватися впродовж життя і визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів в одному чи кількох видах діяльності порівняно з іншими людьми [1]. М. Таллібуліна стверджує, що обдарована людина орієнтована не стільки на результат, скільки на процес виконання діяльності, процес досягнення результату. На основі проаналізованої літератури ця дослідниця створила «психологічний портрет» музично обдарованої дитини, де основними компонентами є висока мотивація та пізнавальна потреба, а також високий рівень самостійності [13, с.19-20]. У своїй роботі ми будемо дотримуватись трактування поняття «обдарованості» за О. Антоновою.

Проблемою вивчення обдарованих студентів займається ціла низка сучасних науковців: Т. Бикова (м. Запоріжжя), О. Антонова (м. Житомир), Л. Прокопів (м. Івано-Франківськ), О. Антоненко (м. Коростишів), С. Фурдуй, І. Полубоярина та інші. Проте визначення поняття «обдарований студент» у їхньому трактуванні нам не зустрічалося. Деякі дослідники, що займаються вивченням питання обдарованості, дають власний опис особистісних рис, які характерні, на їх думку, для обдарованих студентів. Так, наприклад, результати досліджень науковців дозволили О. Антоновій виділити сукупність якостей, характерних для обдарованих студентів: енергійне зростання моральних та інтелектуальних сил і можливостей; підвищений рівень узагальнення та абстрагування; формування міркувань і умовиводів; посилення розумової діяльності; прагнення до самовдосконалення; становлення світогляду; уміння передбачати наслідки діяльності, критичність мислення; зростання й збагачення обдарованості; становлення, формування спеціальних схильностей і здібностей [5, с.13].

С. Фурдуй стверджує, що для обдарованих студентів характерним є протистояння конформізму, схильність до змагань, незалежності, наявність високих соціальних ідеалів, допитливість, цілеспрямованість, налаштованість на творчість [15, с. 9]. На основі вивченої літератури у нас сформувалося власне уявлення про зміст поняття «обдарований студент». Таким чином, обдарований студент, на нашу думку, – це особистість, що має творчий рівень розвитку здібностей, який супроводжується високими досягненнями у певній галузі діяльності, а також потребує спеціальної навчальної програми.

Поняття «творчість» має широке коло значень та різними науковцями розглядається по-різному. Досліджуючи проблематику творчості, український психолог В.Роменець звертав увагу на те, що саме в творчості відбувається формування людини і саме через творчість стає можливим вияв її неповторної індивідуальності [6, с. 412]. В.Ярошенко, на основі аналізу відповідної психолого-педагогічної літератури, виділяє чотири підходи стосовно визначення поняття творчість: 1) творчість – вищий прояв активності діяльності людини; 2) творчість – цілеспрямована перетворююча діяльність щодо вирішення суперечностей; 3) творчість – спосіб самоствердження та самореалізації; 4) творчість – цілеспрямована діяльність зі створення нових, суспільно значущих цінностей [17]. Проаналізувавши підходи різних науковців щодо визначення поняття «творчість», ми прийшли до висновку, що творчість – це діяльність людини, спрямована на створення нових, суспільно значущих цінностей, а також нове бачення раніше створеного. Ця думка відображає наше власне бачення цього поняття.

Особливо складним є процес творчого розвитку особистості у мистецькій галузі, де музичному мистецтву відводиться особлива роль, оскільки різноманітні види музичної діяльності є стимулом для творчості вчителя та засобом його самореалізації (Л.Арчажнікова, Е.Абдуллін, О.Ростовський, О.Рудницька, Г.Падалка, О.Щолокова) [6, с. 303]. Головним поняттям у музичному навчанні та вихованні є творчість. Потяг до нового, оригінального формує творчу особистість – людину, здатну до самореалізації, духовного самовдосконалення. За словами Б.Теплова, всі музично-слухові уявлення людини за своєю природою є творчою діяльністю, оскільки вони – не пряме повторення образів сприйняття, а результат їх певної переробки та узагальнення [14, с. 98]. Дослідниця Н.Шипунова стверджує, що кожна інтерпретація – уже творчість, спрямованість до нового, творчого ставлення до предмету, що вивчається [16, с. 514-515]. Методист-психолог Л.Боярин під музичною творчістю розуміє таку творчість, що пов'язана із новими здобутками у цій галузі [3] (тобто створення нових музичних творів). У нашому розумінні, музична творчість – це діяльність людини в галузі музичного мистецтва, спрямована на створення нових музичних творів, а також на нову інтерпретацію раніше створених музичних образів.

Виходячи із теми нашого дослідження, існує також необхідність з'ясувати сутність та особливості тлумачення поняття «музично-академічна творчість». За словником української мови поняття «академічний» має кілька значень: 1) академічний – стосовно до академії, здійснюваний нею; 2) академічний – навчальний; 3) академічний – суто теоретичний, абстрактний; 4) академічний – той, який додержується встановлених традицій у мистецтві [9, с.25]. О.Скрипченко поняття «академічні здібності» тлумачить як здібності до відповідної галузі знань [12](у нашому випадку – здібності до музики). Проте трактовка поняття «музично-академічна творчість» під час вивчення відповідної

психолого-педагогічної літератури нам не зустрічалось. Таким чином, у своїй роботі ми будемо дотримуватися поняття «академічний» у значенні навчальний, і тому музично-академічна творчість (у нашому розумінні) – це діяльність людини в галузі музичного мистецтва, що пов'язана із навчально-виховним процесом, спрямована на написання нових музичних творів, а також на нову інтерпретацію раніше створених музичних образів.

Таким чином, результати аналізу вивченої літератури свідчать про те, що досвід виховання музично-академічної творчості обдарованих студентів педагогічних університетів відсутній. З метою удосконалення навчально-виховного процесу музично обдарованих студентів, а також покращення якості підготовки майбутніх педагогів, нами планується проведення низки робіт відповідного напрямку.

Висновки. Таким чином, питання виховання музично-академічної творчості обдарованих студентів педагогічних університетів є недостатньо вивченим і актуальним водночас. У результаті аналізу та систематизації наукової літератури з даної теми нами було сформульовано базові поняття дослідження: «обдарований студент» та «музично-академічна творчість». Обдарованим студентом ми вважаємо особистість, що має творчий рівень розвитку здібностей, який супроводжується високими досягненнями у певній галузі діяльності, а також потребує спеціальної навчальної програми. Під музично-академічною творчістю ми розуміємо діяльність людини в галузі музичного мистецтва, що пов'язана із навчально-виховним процесом, спрямована на написання нових музичних творів, а також на нову інтерпретацію раніше створених музичних образів. У подальшому в своїй роботі ми будемо спиратися на сутність основних понять теми у зазначеному нами формулюванні, а також спрямовувати нашу увагу на поглиблене вивчення основних аспектів проблеми дослідження.

Список використаних джерел

1. Антонова О.Є. Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук.: спец. 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки / О.Є. Антонова; Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Київ, 2008. Режим доступу: <http://studentbank.ru/view.php?id=4704>

2. Богоявленская Диана Борисовна СПРАВКА. Одарённость: понятие, виды, метод идентификации. Режим доступа: http://www.raop.ru/content/Otdelenie_psihologii_i_fiziologii.2010.05.19.Spravka.pdf.

3. Боярин Л.В. Психологія творчості, види творчості. Поняття про творчий процес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/1172/index-173690.html>

4. Варій М.Й. Психологія / М.Й. Варій // Бібліотека українських підручників. Режим доступу: http://libfree.com/170795559_psihologiyazdibnosti.html

5. Деякі аспекти вирішення проблем навчання обдарованих дітей // Педагогічна підтримка обдарованості. – К.: Вид. дім "Шкіл. світ", 2005. – 128 с.

6. Киричук О. Основи психології / О.Киричук, В.Роменець. – К.: Либідь, 1996. – 348 с.

7. Лучинина О.А. Карта музыкальных способностей / О.А.Лучинина // Музыкальная психология и психотерапия №1(22), январь-февраль, 2011. – С.24-36. Режим доступа: http://www.ampp.ru/files/22.Muz_Psih%281_2011%29.pdf#page=1&zoom=auto,-113,601

8. Олійник С.В. Психолого-педагогічні умови формування музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя / С.В.Олійник // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. - №11.

9. Паламарчук Л.С. Словник української мови: в 11 томах / Л.С.Паламарчук. – Т. 1. К.: Наукова думка, 1970. – 612с. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/akademichnyj>

10. Петренко Т.И. Взаимодействие музыкальной педагогики с достижениями смежных наук / Т.И.Петренко // Музыкальная психология и психотерапия: научно-методический журнал для музыкантов, психологов и психотерапевтов. – Москва, № 5(20), сентябрь-октябрь, 2010. С.92-98. Режим доступа: http://www.ampp.ru/files/20.Muz_Psih%285_2010%29.pdf

11. Психологический словарь / Под ред. В.П.Зинченко, Б.Г.Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Педагогика-Пресс, 1997.

12. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія / О.В.Скрипченко // Бібліотека українських підручників. Режим доступу: http://libfree.com/194904719-psihologiyavikova_ta_pedagogichna_psihologiya__skripchenko_ov.html

13. Таллибулина М.Т. Развитие музыкального таланта: от диагностики способностей к целостной личности / М.Т. Таллибулина // Музыкальная психология и психотерапия №3(24), май-июнь, 2011. С.18-26. Режим доступа: http://www.ampp.ru/files/24.Muz_Psih%283_2011%29.pdf

14. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей // Избр.труды: в 2-х тт. / Б.М.Теплов. – Т.1. М.: Педагогика, 1985. – 335с.

15. Фурдуй С.Б. Педагогічні умови соціалізації обдарованих студентів у вищому навчальному закладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.13.00.05 – Соціальна педагогіка /С.Б.Фурдуй;Запорізький нац. ун-т. – Київ, 2009. –23с.

16. Шипунова Н.О. Активізація творчого потенціалу майбутніх учителів у структурі підготовки педагога-музиканта / Н.О.Шипунова // Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Вип.3 – С.511-515.

17. Ярошенко В.В. Развитие профессионального творчества государственных служащих средствами акмеологических технологий: дис. на получение науч. степени канд.психол.наук: спец.19.00.13/В.В.Ярошенко. – М.:РГБ, 2007. – С.13-14.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2014 р.

ВАСИЛЬЕВА Н.

Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко

ВОСПИТАНИЕ МУЗЫКАЛЬНО-АКАДЕМИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА ОДАРЁННЫХ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ: СУЩНОСТЬ И ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНЫХ ПОНЯТИЙ

В статье раскрывается содержание и характеристика понятий "способности", "одарённость", "одарённый студент", "творчество", "музыкальное творчество", "музыкально-академическое творчество".

Ключевые слова: способности, одарённость, одарённый студент, творчество, музыкальное творчество, музыкально-академическое творчество.

VASYLYEVA N.

EDUCATION OF MUSICALLY-ACADEMIC CREATIVITY GIFTED STUDENTS PEDAGOGICAL UNIVERSITY: CONTENTS AND CHARACTERISTICS OF BASIC CONCEPTS

Poltava National Pedagogical University of V.G. Korolenko

In the article the meaning and characteristics of "ability", "talent", "gifted student", "creativity", "musically creativity", "musically-academic creativity".

Keywords: ability, talent, gifted student, creativity, musically creativity, musically-academic creativity.